نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره نهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۴، صفحات ۴۰۶ تا ۴۰۹

خلاصه سیاستی

چالش‌های اقدام پژوهی در تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی سلامت زنان

شیرین جلالی‌نیا[۱*]، مرضیه وحید دستجردی[۲]

۱. ***نویسنده مسئول:** دانشیار اپیدمیولوژی، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران، shdjalalinia@gmail.com
۲. دانشیار بیماری‌های زنان و زایمان، گروه بیماری‌های زنان و زایمان، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران، تهران، ایران

دریافت مقاله: پذیرش مقاله:

چکیده

دستیابی به اهداف مورد انتظار در اسناد بالادستی سلامت، مستلزم توجه همه جانبه به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مبتنی بر شواهد و رصد و پایش دقیق مداخلات و برنامه‌های درحال اجرا می‌باشد. در این خصوص بهره‌گیری از اقدام‌پژوهی، مراحل شناسایی مسئله، گردآوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل یافته‌ها، ارائه راهکارها، اجرای راهکار منتخب و ارزشیابی نتایج، به بهترین نحو امکان بررسی و اصلاح وضعیت موجود را فراهم می‌آورد.

نظر به اهمیت حفظ و ارتقای سلامت زنان، به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه و پیشرفت جوامع و با درنظر گرفتن نقش کلیدی ایشان در سلامت و تعالی نهاد خانواده، خلاصه سیاستی پیش رو، مبتنی بر نتایج یک مطالعه تلفیقی شامل؛ مرور نظام‌مند،مطالعه کیفی و پنل خبرگان، به تحلیل وضعیت موجود و پیشنهاد راهکارهای بهبود استفاده از اقدام‌پژوهی در تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی برای ارتقای سلامت زنان، پرداخته است.

یافته‌ها مبین این مهم هستند که در صورت تمهید زمینه‌های مشارکتی و تأمین زیرساخت‌های لازم، آموزش و فرهنگ‌سازی مناسب، امکان تأثیر بلامنازع چنین رویکردهایی را در ارتقای سلامت زنان و در نتیجه خانواده و جامعه، خواهد داشت. مبتنی بر این نتیجه‌گیری، بهراهکارهای مشارکتی و اجرایی متناظر در متن اشاره شده است..

کلیدواژه‌ها: اقدام‌پژوهی، برنامه‌ریزی، زنان، سلامت، زنان، سیاست‌گذاری

مقدمه

دستیابی به چشم‌انداز مطلوب سلامت منوط به محوریت علم و بهره‌برداری مناسب از شواهد علمی متقن و پشتیبان سیاست‌گذاری و مدیریت است. بر این اساس، رفع موانع و مشکلات تحقیقات اثربخش، برای به‌فعل درآمدن ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کارآمد، یکی از اولویت‌های سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر برنامه است. اقدامپژوهی یا تحقیق عملکردی که با هدف تحلیل مسائل و مشکلات موجود، برنامه‌ریزی و اقدام برای برطرف کردن آنها انجام می‌شود، در سال‌های اخیر در حوزه های موضوعی متنوع، به‌عنوان یکی از محوری‌ترین و اساسی‌ترین نوع پژوهش‌های کاربردی مورد توجه قرارگرفته است(۱، ۲).

در حوزه سیاست‌گذاری سلامت؛ از مهم‌ترین دلایل رویکردهای اخیر و اقبال نسبت به اقدام پژوهی، ناکارآمدی اکثر رویکردهای تحقیقات سنتی در پاسخ‌گویی به نیازهای مدیریتی و حل مشکلات اساسی حوزه سلامت بوده‌است. این محدودیت‌ها عمدتاً فاصله بین تحقیقات سنتی و نیازهای واقعی نظام سلامت را دربر می گیرد،موارد مهمی که در بسیاری از موارد، توسط اقدام پژوهی به نحو مناسبی احصاء و برطرف می‌شود(۳، ۴).

با توجه به اینکه سلامت زنان یکی از اولویت‌های اساسی سلامت و مورد تأکید اسناد بالادستی کشور است، توجه به روندهای تدوین و نهایی‌سازی سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط آن در سطح ملی و منطقه‌ای و نیز شناسایی رویکردهای مهم و تأثیرگذار در زمینه تحقیقات، شاخص‌های ارزیابی و به‌کارگیری اطلاعات کارامد بسیار مهم می‌باشد(۵، ۶).

Please cite this article as:
Djalalinia S, Vahid Dastjerdi M.Challenges of Action Research in Women's Health Decision-Making and Planning: A Policy Brief.Iran J Cult Health Promot 2026; 9(4): P-P.

Copyright: © Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

همچنین لازم است به این مسئله توجه شود که به لحاظ ماهیت، گستردگی ابعاد و پیچیدگی بسیاری از ابعاد سلامت زنان، تعیین نیازها و خدمات و مراقبت‌های مورد نیاز این گروه از جامعه ساده نبوده و مستلزم اتخاذ روش‌های پیچیده و تحلیل های کاربردی است.از سوی دیگر، نقش حساس زنان در پاسداشت و ارتقای سلامت خانواده و در نتیجه جامعه نیز بر اهمیت این مسئله می‌افزاید(۷، ۸).

روش

خلاصه سیاستی حاضر، برگرفته از نتایجیک مطالعه تلفیقی شامل سه مرحله؛ مرور نظام‌مند، مطالعه کیفی و پنل خبرگان است که به منظور بررسی وضعیت و پیشنهاد راهکارهای بهبود استفاده از از اقدام پژوهی در تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی برای ارتقای سلامت زنان طراحی و اجرا شده است.

ملاحظات اخلاقی

این تحقیق مطابق با مفاد کدهای اخلاقی در پژوهش‌های زیست پزشکی تدوین و حسب مجوز کمیته اخلاق در پژوهش فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران IR.AMS.REC.1403.031 تصویب و اجرا شده است. در خصوص بهره‌برداری از نتایج مطالعات پیشین ضمن رعایت حقوق معنوی محققان و نویسندگان استنادات لازم لحاظ شده است. همچنین تمامی مصاحبه‌ها با کسب رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان اجرا شد و اطلاعات جمع‌آوری شده فقط برای اهداف پژوهشی و به صورت بی‌نام مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌ها

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد؛ اقدام پژوهش به‌عنوان یک رویکرد قوی و کارا، امکان شناسایی چالش‌ها و سؤالات مرتبط با سلامت زنان را در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی فراهم می‌آورد. همچنین اطلاعات به دست آمده، به عنوان پایه‌ای اساسی برای طراحی مداخلات مشارکتی و اصلاح و ارتقای مداوم نظام های سلامت کمک‌کننده است. مرور تجربیات و درس‌های آموخته سایر کشورها و جوامع، دال بر اهمیت شناسایی ذی‌نقشان مؤثر در عرصه‌های موضوعی و نیز تأمین پایدار منابع حمایتی از این مطالعات است. در بخش کیفی بررسی نیز، ضمن تأکید مشارکت‌کنندگان بر اهمیت بهره برداری مناسب از این رویکرد، بر لزوم ارتقای آموزش‌های عملی و کاربردی، تقویت گفتمان مشترک بین محققان و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اجرایی، عزم کلان و ملی بر حمایت از اجرا و استفاده از نتایج این مطالعات، تأکید داشتند.

همچنین یافته‌ها نشان داد که اقدام‌پژوهی می‌تواند نقش کلیدی در تسهیل ارتباط میان پژوهش و سیاست‌گذاری، ارتقای کیفیت تصمیم‌گیری، و بهبود اثربخشی برنامه‌های سلامت زنان داشته باشد. با این حال، نبود ساختارهای سازمانی حمایتی، کمبود آموزش‌های تخصصی و ناآشنایی مدیران با چارچوب اقدام‌پژوهی از مهم‌ترین موانع نهادینه‌سازی آن در سیاست‌گذاری کلان هستند. کاهش شکاف میان سیاست و اجرا، بهبود کیفیت تصمیمات کلان، ارتقای کارآمدی و اثربخشی برنامه‌های سلامت زنان، از دیگر موارد مهمی بود که در طی مطالعه کیفی بر آن تأکید شد.

یافته مهم دیگر، گستره وسیع و سطوح متنوع کاربرد اقدام پژوهی در پاسخ به سؤالات حوزه سلامت زنان و ارائه راهکارهای مشارکتی و اجرایی متناظر بود:

سطح محلی و خدمات بهداشتی اولیه

- مراکز بهداشت، خانه‌های سلامت، گروه‌های محلی زنان
- حل مشکلات عملی مانند دسترسی به خدمات، آموزش، یا حمایت‌های روانی و تغذیه‌ای

سطح منطقه‌ای و استانی

- برنامه‌ریزی و بهبود خدمات در بیمارستان‌ها و مراکز تخصصی زنان
- ارزیابی برنامه‌ها و مداخلات سلامت جمعیت زنان در مناطق مختلف

سطح ملی و سیاست‌گذاری کلان

- تدوین استراتژی‌های ملی برای ارتقای سلامت زنان
- شناسایی و اولویت‌بندی برنامه‌ها بر اساس شواهد میدانی جمع‌آوری شده

منتج از تحلیل یافته‌های مطالعه، پیشنهادهای مداخله‌ای ذیل جهت حمایت‌طلبی از اقدام پژوهی در حوزه سلامت زنان ارائه می‌شود (جدول ۱).

در کوتاه کلام؛ یافته‌ها تأکید می‌کنند که اقدام‌پژوهی می‌تواند نقش راهبردی در سیاست‌گذاری سلامت زنان ایفا کند، مشروط بر اینکه؛ آموزش و توانمندسازی مناسب مدیران و کارشناسان در حوزه اقدام‌پژوهی صورت پذیرد؛ ساختارهای سازمانی و نظام ارزیابی عملکرد برای حمایت از اقدام‌پژوهی تقویت شود و بودجه و منابع لازم برای اجرای پروژه‌های اقدام‌محور تأمین شود.

جدول ۱. بسته مداخله‌ای حمایتی اقدام پژوهی در حوزه سلامت زنان

اولویت اقدامات	موضوعیت اقدامات
اقدامات فوری	تشکیل گروه‌های تخصصی اقدام‌پژوهی در مراکز جامع سلامت
	طراحی و اجرای شیوه‌نامه جامع شناسایی اولویت‌های سلامت زنان (به تفکیک زیرگروه‌های جمعیتی، منطق جغرافیایی و ...)
	برگزاری جلسات آموزشی خانواده محور جهت تدوین مداخلات اثربخش و پاسخگو
اقدامات میان‌مدت	تدوین سازوکار پایش و ارزیابی برنامه ها
	توسعه بانک‌های اطلاعاتی ملی و محلی برای ثبت نیازها، برنامه‌ها، گروه‌های هدف و ...
	ظرفیت‌سازی کارشناسی در وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و سایر نهادها و دستگاه‌های اجرایی هم‌سو
اقدامات بلندمدت	تقویت و توسعه نظام ملی اقدام‌پژوهی سلامت زنان
	تأمین منابع پایدار و تخصیص به هنگام
	تقویت گفتمان مشترک سیاست‌گذاران، برنامه ریزان اجرایی و محققان
	آسیب‌شناسی و اصلاح سازوکارهای اجرایی و حمایت از پژوهش‌های مشارکتی و جامعه‌محور

منابع

1. Louis C, Manion L, Morrison K. Action research. Research methods in education. Routledge; 2013.
2. Cornish F, Breton N, Moreno-Tabarez U, Delgado J, Rua M, de-Graft Aikins A, et al. Participatory action research. Nature Reviews Methods Primers 2023;3(1):34.
3. Mertler CA. Action research: Improving schools and empowering educators: Sage publications; 2024.
4. Maleku A. Toward epistemic justice in social work research:(Re) imagining global knowledge production. Oxford University Press; 2025. p. 613-20.
5. Cottingham ME. Book Review: Just research in contentious times: Widening the methodological imagination. SAGE Publications Sage CA: Los Angeles, CA; 2018.
6. Dudgeon P, Scrine C, Cox A, Walker R. Facilitating Empowerment and Self-Determination Through Participatory Action Research: Findings From the National Empowerment Project. International Journal of Qualitative Methods2017;16:1-11.
7. Najmah, Stia Budi I, Purnama Sari I, Misnaniarti, Sunarsih E, Kusnan, et al. Feminist participatory action research to co-develop localised health promotion in Indonesia. Development in Practice 2024; 34(8):954-64.
8. Aziz A, Shams M, Khan KS. Participatory action research as the approach for women’s empowerment. Action Research 2011; 9(3): 303-23.

Policy Brief

Challenges of Action Research in Women's Health Decision-Making and Planning: A Policy Brief

Shirin Djalalinia[1*], Marzieh Vahid Dastjerdi[2]

1. ∗**Corresponding Author:** Professor, Deputy for Research and Technology, Ministry of Health and Medical Education, Tehran, Iran, shdjalalinia@gmail.com
2. Associate Professor, Obstetrics and Gynecology Department, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Abstract

Achieving the expected goals in the upstream health documents requires comprehensive attention to evidence-based policymaking and planning and careful monitoring and supervision of ongoing interventions and programs. In this regard, the use of action research, the stages of problem identification, information collection, analysis of findings, presentation of solutions, implementation of the selected solution, and evaluation of results, provide the best opportunity to examine and improve the current situation.

Considering the importance of maintaining and promoting women's health as one of the main pillars of development and progress of societies and considering their key role in the health and excellence of the family institution, the following policy brief, based on the results of a combined study including; systematic review, qualitative study, and expert panel, has analyzed the current situation and proposed solutions to improve the use of action research in decision-making and planning to promote women's health.

The findings demonstrate that; If participatory areas are prepared and the necessary infrastructure, education and appropriate culture are provided, such approaches will have an undeniable impact on improving women's health and, consequently, the family and society. Based on this conclusion, corresponding participatory and implementation strategies are mentioned in the text.

Keywords: Action Research, Health, Planning, Policy Making, Women

Please cite this article as:

Djalalinia S, Vahid Dastjerdi M.Challenges of Action Research in Women's Health Decision-Making and Planning: A Policy Brief.Iran J Cult Health Promot 2026; 9(4): P-P.

Copyright: © Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License